

راهکارهای مبارزه با فساد اداری در جمهوری اسلامی ایران

انوش جعفری^۱، محمدحسن شریف نیا^۲

۱- استادیار، دکتری تخصصی عضو هیئت علمی تمام وقت دانشگاه آزاد اسلامی واحد چالوس

۲- کارشناسی ارشد حقوق جزا و جرم شناسی

Dr_aj2012@yahoo.com

چکیده

فساد اداری-مالی، پدیده ای است که در دنیای امروز به ویژه در کشورهای در حال توسعه، به عنوان یکی از مهم ترین عوامل در سر راه پیشرفت جامعه، مطرح شده است و این پدیده توانسته صدمات جبران ناپذیری را بر روی سرعت حرکت چرخ توسعه جامعه ایجاد کند. حال در این پژوهش محققان بدنبال پاسخ به این سوال هستند که از چه راهکارهایی می توان برای جلوگیری از گسترش فساد اداری در جمهوری اسلامی ایران استفاده کرد؟

کلمات کلیدی: فساد اداری-آسیب شناسی-جمهوری اسلامی ایران

مقدمه

فساد مالی و اداری پدیده ای تاریخی، بزرگ، تأثیر گذار و کانون اندیشه ورزی و سیاستگذاری است. امروزه فساد اداری و مالی به یک معضل جهانی تبدیل شده است، دولت ها آگاهند که فساد باعث آسیب های بسیاری می شود و هیچ حد و مرزی هم نمی شناسد، همان طور که نتایج و پیامدهای آن نیز بنا بر نوع سازمان سیاسی و اقتصادی و سطح توسعه یافتگی، گوناگون است. با وجود گذشت سه دهه از پیروزی انقلاب اسلامی مقوله فساد اداری هنوز ریشه کن نشده بلکه در اشکال جدیدی به ساختار اداری کشور نفوذ کرده است. شاید بتوان گفت که فساد اداری در ایران تفاوت قابل ملاحظه ای با سایر کشورها داشته و نحوه اصلاح ساختارهای تولیدکننده فساد در جامعه ایران بسیار پیچیده تر از سایر کشورهاست.

تعریف فساد

در فرهنگ و بستر فساد را عبارت از پاداش نامشروع می داند که برای وادار کردن فرد به تخلف از وظیفه، تخصیص داده می شود. در تعریف دیگر فساد به عنوان نادرستی و تقلب و فقد درستی و راستی تعریف شده است. (زاهدی، ۱۳۷۹، ۲۲۰). جی.اس.نای فساد را رفتاری می داند که به دلیل جاه طلبی های شخصی معرف انحراف از شیوه عادی انجام وظیفه باشد و به صورت تخلف از قوانین و مقرارت و انجام دادن اعمالی از قبیل ارتشاء، پارتی بازی و اختلاس تجلی نماید. گونامیردال، تمام شکل های گوناگون انحراف یا اعمال قدرت شخصی و استفاده نامشروع از مقام و موقعیت شعلی را از مصادیق فساد می داند. مک مولن معتقد است فساد زمانی رخ می دهد که یک مامور دولت به ازای انجام دادن کاری که از اقدام به آن نهی شده است، رشوه ای نقدی و یا جنسی قبول نماید.

تعریف فساد اداری

فساد اداری که به آن فساد مالی سطح پایین یا سطح خیابانی نیز گفته می شود، همان است که هر روز در برخورد با مدیران عمومی در بخش هایی مانند دادگستری ها، شهرداری ها، پلیس، گمرک و ... آن را تجربه می کنند (منصور نژاد، ۱۳۸۴، ۸) البته فساد اداری ممکن است

در انتهای طیف اجرایی مدیریت عمومی روی دهد، بدون این که لزوماً بخشی از نظام سیاسی باشد یا پیامدهای سیاسی داشته باشد. (رهبر و دیگران، ۱۳۸۱، ۵-۱۴). این نوع فساد که شامل سوء استفاده مادی است و موجب زیان به منافع عمومی خواهد بود و بیشتر به شکل رانت‌جویی و رانت‌فروشی می‌باشد، توسط افرادی شکل می‌گیرد که به طور رسمی یا قراردادی در استخدام ادارات، موسسات، نهادها و شرکت‌های دولتی هستند. نتیجه فساد اداری با توجه به ماهیت و ظایف سازمان‌ها مربوط به دو حیطة نظم عمومی و مایحتاج عمومی توسط اشخاص حقیقی یا حقوقی که در تشکیلات دولتی مشغول به انجام وظیفه‌اند، پدیدار می‌گردد (مدنی، ۱۳۷۰، ۹۹)

انواع فساد اداری

محققان علوم سیاسی در بررسی سازوکارهای فساد اداری به انواع آن پرداخته‌اند که از جمله هیدن هیمر می‌باشد. وی فساد را به سه دسته تقسیم می‌کند عبارتند از:

۱- فساد اداری سیاه

۲- فساد اداری خاکستری

۳- فساد اداری سفید (آقایی، ۱۳۸۰، ۱۲)

الف- فساد اداری سیاه: فسادی است علنی، تجلی یافته و شفاف، این نوع از فساد می‌تواند به صورت خرد و کلان از طریق واسطه بایی واسطه باشد. فساد سیاه از دید جامعه و حکومت قانونمند یک فساد زشت می‌باشد و هر دو خواهان برخورد قاطعانه با آن می‌باشند. از جمله فساد های سیاه می‌توان به مجوزهای فاقد مکانیسم‌های قانونی در قالب قانون اشاره کرد. اگر پل ساخته شده‌ای از کیفیت و استقامت برخوردار نباشد ولی پیمانکار از طریق زد و بندهای پنهانی مجوز پایان قرارداد را دریافت نماید و این منجر به دریافت کامل هزینه‌های ساخت پل گردد. ولی بعد از مدتی که هنوز عمر مفید آن پایان نیافته است و در یک شرایط تحت عنوان سیل و طوفان پل خراب گردد در این مقطع عملاً مجموعه‌ای دست به دست هم داده و به فساد سیاه دامن زده اند مردم و حکومت از دیدگاه تصمیم‌گیری سیاسی و منظر اخلاقی بر این باورند که باید جلوی مکانیسم‌های غیرقانونی گرفته شود تا بتوان در یک فضای سیاسی اجتماعی سالم تنفس کرد. (جعفری، ۱۳۸۲، ۷۶)

ب- فساد اداری خاکستری: در متغیر اول جامعه و حکومت اعتقاد داشته که فساد گسترش پیدا کرده و بر پیکره دولت سنگینی می‌نماید. مردم خواهان برخورد قانونی توسط حکومت با عوامل فساد اداری بودند. اما در این متغیر روند فساد اداری برای نخبگان ایزاری نامیوم است و آنها معتقدند که در پیکره ساختار اداری معضلاتی به چشم می‌خورد ولی از نظر مردم هیچگونه جهت‌گیری به نمایش گذاشته نمی‌شود. مردم در این مقطع بی تفاوت هستند. اگر ساختار اداری ایران را به عنوان یکی از موتورهای محرکه قدرت سیاسی به جهت توزیع فرامین، اوامر و اجرای آن از سطوح کلان به خرد از مرکز به روستا تلقی کنیم در این صورت چنانچه ماشین بروکراسی اقدام به تسری فرامین و دستورات حکومت ننماید یا بخشی از تصمیمات را به حالت معلق درآورد. از نظر نخبگان ایزاری کارمندان ملبس به فساد اداری شده‌اند.

ج- فساد اداری سفید: فسادی است که کاری ظاهراً مخالف قانون است اما اکثر اعضای جامعه و نخبگان سیاسی آنرا آنقدر مضر و با اهمیت نمی‌دانند که خواستار تنبیه عامل آن باشند، مثال گویای فساد سفید چشم پوشی از موارد نقض مقرراتی که در اثر تغییرات اجتماعی و فرهنگی ضرورت خود را از دست داده‌اند. (آقایی، پیشین)

در یک تقسیم‌بندی دیگر فساد اداری را به دو نوع فساد اداری کلان و جزئی تقسیم می‌نمایند. تمایز میان فساد اداری رؤسای دولت وزیران و کارمندان عالی‌رتبه از یک طرف و فساد اداری کم‌اهمیت‌تر کارمندان جزء، مأموران گمرک و افراد پلیس از سوی دیگر بسیار سودمند است. قوانین ملی بر حسب اهمیت جرم و معیارهای دیگر بسیار متفاوتند. فساد اداری در درازمدت نهادها را با خطر مواجه می‌سازد. فساد اداری اساساً باید توسط دولت حاکم بر کشور آسیب‌دیده حل شود. فساد اداری خرد و کلان هر دو می‌توانند ریشه‌ای و یا موردی باشند. فساد اداری ریشه‌ای با تضييع انگیزه‌ها موجب زیانهای اقتصادی، با تضعیف نهادها موجب زیانهای سیاسی و با توزیع مجدد ثروت و قدرت بین اغنیا و توانگران موجب زیانهای اجتماعی می‌گردد. مادامی که فساد اداری حق مالکیت، حاکمیت قانون و انگیزه‌های سرمایه‌گذاری را خدشه‌دار

می‌نماید، راه توسعه سیاسی و اقتصادی مسدود خواهد شد که در این صورت دموکراسی معنای خود را از دست خواهد داد، فساد اداری تخلفی است که معمولاً از سوءاستفاده از قدرت نشأت می‌گیرد.

از انواع فساد اداری درون دولت می‌توان به موارد زیر اشاره نمود:

۱- استفاده شخصی از اموال دولتی ۲- کم‌کاری، گزارش مأموریت کاذب و... ۳- دزدی مواد اولیه و مصرفی متعلق به دولت ۴- استفاده از امکانات اداری برای اهداف سیاسی ۵- فساد قانونی برای انتفاع سیاستمداران و کارمندان دولت ۶- فساد و توزیع حقوق و مزایا ۷- اختلاس و سوءاستفاده مالی (حبیبی، ۱۳۷۵، ۴۷).

از انواع فساد اداری در روابط دولت با شهروندان نیز می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

۱- فساد در ارایه کالاها و خدمات دولتی (تبعیض در ارائه) ۲- فساد در فروش اموال و املاک دولتی به شهروندان از طریق تباری و رشوه‌خواری ۳- فساد در قراردادهای بخش خصوصی با دولت ۴- فساد در صدور مجوز برای فعالیتهای اقتصادی و اجتماعی بخش خصوصی ۵- فساد در شناسایی و مبارزه با قانون‌شکنی ۶- فساد مالیاتی ۷- فساد استخدامی (تبعیض در گزینشها) (پیشین، همان صفحه). شهروند به دو طریق ممکن است با کارمند ارتباط ایجاد کند. چنانچه شهروند با کارمند رابطه دوستی یا خویشاوندی داشته باشد ممکن است با اتکاء بر آن رابطه از او تقاضا کند که ضوابط را نادیده بگیرد. از سوی دیگر اگر هیچ‌آشنایی قبلی بین شهروند و کارمند وجود نداشته باشد، شهروند ممکن است از طریق پیشنهاد رشوه نظر مساعد کارمند، دولت و شهروند نوعی مبادله است که در آن کارمند به‌عنوان عرضه‌کننده خدمات فاسد و شهروند به‌عنوان متقاضی آن وارد معامله می‌شود (همان، ۵۲).

در معنای دیگر، فساد اداری می‌تواند فراملی و یا محلی باشد. در مجموع، به دست آوردن مبالغ هنگفت پول در معاملات بین‌المللی آسان‌تر و مطمئن‌تر است تا در معاملات محلی. در دزدیهای کلان از خزانه دولت، کارمندان مجرم غالباً سعی می‌کنند منافع غیرقانونی‌شان پنهانی بماند و از شگرد سیاسی جدیدی که موجب آسیب‌پذیرشان در کشف آنها گردد، در امان بمانند. (فرامرز، بلالی، ۱۳۸۹، ۲۳)

ماهیت فساد اداری

دریگ نگاه کلی، عمده‌ترین اقسام فساد عبارتند از: فساد سیاسی، فساد قانونی و فساد اداری که مورد اخیر دقیقاً در متن سازمان اتفاق می‌افتد و دو مورد اول، یعنی فساد سیاسی و قانونی در سطوح کلان‌تر پدیدار می‌شوند. به هر حال، هر سه مقوله فوق نتیجه تعاملات میان سیاستمداران، بوروکراتها و شهروندان است.

فساد سیاسی به طور کلی یعنی: استفاده از قدرت سیاسی به منظور تحقق اهداف شخصی و نامشروع. "فساد سیاسی و قدرت همزاد یکدیگرند؛ یعنی تا زمانی که قدرت وجود نداشته باشد از فساد سیاسی نیز اثری نخواهد بود" (آقابخشی، ۱۳۶۶، ۱۹). "به تعبیر روسو، فساد سیاسی نتیجه حتمی کشمکش و تلاش بر سر کسب قدرت است" (زاهدی، ۱۳۷۵، ۶۵). منظور از فساد قانونی، "وضع قوانین تبعیض آمیز به نفع سیاستمداران قدرتمند و طبقات مورد لطف دولت است. بر این اساس، این باور عمومی که فساد فقط شامل اعمالی می‌شود که مغایر با قانون باشند، چندان قابل اعتماد نیست" (حبیبی، پیشین، ۲۶). در زمینه فساد اداری، تعاریف متعددی ارائه شده است، از جمله "فساد اداری به رفتار آن دسته از کارکنان بخش عمومی اطلاق می‌شود که برای منابع خصوصی خود، ضوابط پذیرفته شده را زیر پا می‌گذارند. به عبارتی، فساد، ابزاری نامشروع برای برآوردن درخواستهای نامشروع از نظام اداری است. بنا به تعریفی دیگر، فساد اداری حالتی در نظام اداری است که در اثر تخلفات مکرر و مستمر کارکنان به وجود می‌آید و آن را از کارایی و اثربخشی مورد انتظار می‌اندازد" (نچاری، ۱۳۷۸، ۶۴).

کالبد شکافی و آسیب شناسی فساد

فساد در شاخصه اول شخصی و در بخش دوم عمومی است. زیر ساخت جرائم فردی بر اساس پیش فرض های متعدد در چارچوب روانشناختی، اجتماعی و ... خواهد بود. اما سوء استفاده از منابع بیت المال کشور نشأت گرفته از ساز و کارهایی خواهد بود که بر اساس قدرت متشکله سازمانی شکل گرفته است، امروزه در جوامع توسعه نیافته یا در حال گذار مسائل فوق را می‌توان به وضوح مشاهده کرد. در چرخه ساختار

بروکراتیک عملاً فساد اداری که در سطوح کلان سیستمی تجلی پیدا می کند ریشه در فساد سیاسی یعنی هرم قدرت سیاسی خواهد داشت. فساد کلان و سیاسی از طرف تنورسینهای سیاسی، اقتصادی معلول ناکارآمدی ساخت سیاسی است. در بررسی سازوکارهای مکانیسم مدیریت یک سؤال اساسی استخراج می گردد که در چه نوع ساختار قدرتی فساد زایی مهیا می گردد. در پاسخ به سؤال فوق عملاً هر اندازه ساخت های سیاسی عرصه اقتصاد را در اختیار خود داشته باشند در آن فساد اقتصادی قادر به تکامل و افزایش است. شیوع فساد در جایی محتمل است که وجود محدودیت ها و مداخله دولت دست یابی به سود های کلان و نامعقول را ممکن ساخته است. نمونه های این امور عبارتند از: ۱- وجود محدودیت های بازرگانی «تعرفه های و سهمیه بندی واردات» ۲- سیاست های صنعتی تبعیض آمیز ۳- کنترل قیمت ها ۴- چندگانگی نرخ ارز ۵- تخصیص سهمیه های ارزی و اعتبارات دولتی (مایورو، ۱۳۷۷، ۱۴۶)

در بررسی های فوق به دو عامل اساسی می توان دست یافت که مداخلات دولت در عرصه های اقتصادی و یکه تاز شدن در عرصه قدرت سیاسی بر عرصه قدرت اقتصادی عملاً بستر برای فساد آفرینی مهیا می گردد و از طرف دیگر زمانی که مخارج ماهیانه یک کارمند برحسب نیازهای اولیه او رفع نگردد آن محیط نیز شرایطی به سمت فساد را تداعی می کند. در تفکری که فقر لانه کند و فقر اندیشه را به خود مشغول کند برآیند آن ارتکاب به کارهای خلاف قانون، دست خوشی گرفتن، حق شام و ناهار، دریافت کردن و حتی مبالغی به صورت نقدی دریافت کردن نخست عنوان حق حساب تجلی می نمایند. در اقتصادهای کشورهای دولت های در حال توسعه هر اندازه از ترکنازی حکومت ها کاسته شود فضا برای فساد محدود گردیده است و از طرفی در یک دیوان سالاری که هزینه ها با درآمدها یک رابطه نزدیکتر دارند در آن کشور تخلف از مقررات کمتر و از سویی دیوان سالاری نیز فساد آفرین نخواهد بود و با اینکه ریشه های فساد در حد ابتدائی خشک خواهد گردید. (جعفری، پیشین، ۸۵)

فساد اداری در ایران

در نظام جمهوری اسلامی ایران قوانین و مقررات متنوعی در مورد مبارزه با فساد در ابعاد مختلف اقتصادی و اداری به تصویب رسیده است. جایگاه این قوانین در حدی از اهمیت دیده شده که رهبر انقلاب شخصاً نسبت به ابلاغ تعدادی از آنان اقدام کرد. برای نمونه می توان به ابلاغ سیاست های کلی نظام اداری که که توسط مقام معظم رهبری مورخ (۱۳۸۹/۱/۳۱) در ۳۶ ماده و پیام هشت ماده ای ایشان اشاره کرد. از دیگر قوانین مصوب کشور می توان به تصویب "برنامه ارتقاء سلامت نظام اداری و مقابله با آن" اشاره کرد که در جلسه مورخ (۱۳۸۹/۱۲/۲۰) که هیات وزیران بنا به شماره پیشنهاد (۱۶/۸۸/ک) نهاد ریاست جمهوری و به استناد اصل یکصد سی هشتم اشاره کرد. با این وجود به دلیل بعضی کوتاهی ها در تدوین قوانین و حساب رسی ها و نیز شرایط خاص سیاسی اقتصادی و جغرافیای همچنان سلامت اداری کشورمان در وضعیت نامطلوبی قرار دارداما علت چیست؟ چه گونه است که با وجود این اندازه حساسیت با مراکز قانون گذاری یا در دست گاه های متولی و مجری قانون یا جای دیگر مشکل چیست؟ تعداد قوانین و مقررات کثرت مراجع قانون گذاری از یک طرف و اجرای قانون طرف دیگر در کنار فقدان نگاه پیشگیرانه در قوانین در اسباب مختلف فساد در ایران است. یعنی در کنار سایر موارد ذکر شده عدم نگاه پیشگیرانه هم در این امر دخیل می باشد. نگاه قانون گذار به اقدامات پس از وقوع فساد ونحوه ی برخورد با مفسدین بوده و به راه های جلوگیری از وقوع فساد و یا برچیدن زمینه های وقوع آن اندیشیده نشده است. "نواقص موجود را می توان اینگونه فهرست کرد:

- ۱- عوامل مربوط به قوانین و مقررات:
 - تعداد مراجع قانون گذاری
 - تعداد قوانین و مقررات
 - دشواری کنترل قوانین در مرحله تطبیق
- ۲- خلاء های مربوط به قوانین کیفری جرم انگاری
 - لزوم وضع قانون کیفری جامع

- لزوم وضع ضمانت اجرای کیفری مناسب .

۳- لزوم وضع مقررات غیر کیفری " (منتی، نژاد ۱۳۸۸، ۳۰-۲۹)

آسیب شناسی فساد اداری در ایران

متأسفانه سیستم اداری ایران به گونه ای طراحی شده که جذب نیروی انسانی آن کمتر بر اساس شایستگی، دانایی، توانایی و تعهد صورت گرفته است و گاهی اوقات نگرش های سلیقه ای، روابط دوستی، خویشاوندی و قومی در ادارات و دستگاه های اجرایی، معیار و محور پذیرش و جذب نیروی انسانی است. مطلب دیگر اینکه سیستم های گزینش نیروی انسانی تابع ضوابط و مقرراتی است که غالباً آن ضوابط خادم سلیقه گزینش گر بوده و کمتر از شاخص ها و قواعد تعریف شده و شفاف استفاده می گردد. به همین دلیل، اغلب افرادی جذب می شوند که در ظاهر، لباس و ردای نظام را به تن کرده و خود را آن گونه در مصاحبه ها و امتحانات نشان می دهند که مورد نظر گزینش گران و دستگاه های ذی ربط باشد. در نتیجه این روند پایدار نبوده و پس از تغییر دولتها، مجدداً تمامی قواعد و ضوابط و تجربه های مدیران و کارشناسان مورد بی مهری سلیقه ها و گرایش های حاکم قرار گرفته و غالباً در فرایند جا به جایی قدرت، کسانی در مناصب قرار می گیرند که بیشترین وابستگی را به جریان سیاسی پیروز داشته باشند، نه اینکه مدیرانی توانا، پاکدامن و تابع نظام و مجری قانون باشند. به عبارت بهتر، هر کس بیشتر مجری و تابع بدون چون و چرای دستورات و فرامین مقامات و جریان های سیاسی پیروز باشد، در اولویت جذب و انتصاب در مصادر کلیدی کشور قرار می گیرد. بنابراین طبیعی است مصادر تخصصی و کلیدی، که عرصه تصمیم گیری و برنامه ریزی همراه با اختیارات بعضاً گسترده اداری و مالی است به کسانی واگذار شود که فاقد برخورداری از شایستگی های عملی، علمی، مدیریتی اخلاقی و ظرفیت های متناسب با مسئولیت های محوله باشند. شکی نیست که گرانیگاه و منشاء فساد از همین نقاط آغاز می شود. (مشفق، ۱۳۸۹، ۱۵۲)

به طور کلی، بررسی های نشان می دهد فساد در ایران در سطوح مختلف صورت می گیرد که به دلیل ساختارهای اداری و اجرایی غیر شفاف و غیر پاسخگو، و عدم قاطعیت لازم بعضی از سازمان ها و نهادها و مراجع نظارتی، بازرسی و حتی در موارد قضایی برخورد قاطع، نهادمند و مستمر صورت نمی گیرد. بررسی ها نشان می دهد که فساد اداری در ایران صرفاً معلول تغییر و تحولات و دگرگونی های پس از انقلاب نیست، بلکه ریشه های عمیقی در فرهنگ اداری، حکومتی و ساختار قدرت سیاسی و تفکر ارباب رعیتی حاکم و دولت های استبدادی گذشته دارد. (ربیعی، ۱۳۸۷، ۴۵)

آنچه که به مسئله فساد زایی در این کار تحقیقاتی پرداخته فقط متوجه سیاست گذاران جمهوری اسلامی نیست بلکه قبل از شکل گیری دولت نظام مند از زمان قاجار به این امر شروع و در زمان رضاشاه کمتر و در عصر محمدرضا شاه فزونی و استمرار آن در عصر جمهوری اسلامی را شاهد می باشیم، البته انتظار می رود که کارگزاران بر این مسئله عنایت ویژه داشته باشند. حتی پس از انقلاب اسلامی، به نظر می رسد ذهنیت بخشی از جامعه، آن گونه که شایسته یک جامعه توسعه یافته اسلامی باشد، اصلاح نشده است. برخی از مردم معتقدند: مطالبات، انتظارات و بسیاری از کارها نه تنها از مجاری قانونی انجام نمی شود، بلکه در سرعت و زمان مورد انتظار هم انجام نمی گیرد و یا موانع زیادی مواجه می شود. از طرف دیگر، فرایند قانون گذاری در جمهوری اسلامی ایران به گونه ای است که کسانی که قانون را باید در عرصه عمل اجرا کنند، نقشی در قانون گذاری ندارند و اصولاً مردم با قوانین بیگانه بوده و احساس می کنند قوانین وضع شده نقش محدودکننده در جهت دستیابی آن به منافع و خواسته های شان دارند. (مشفق، پیشین، ۱۵۵-۱۵۴)

رویکردهای متداول در مقابله با فساد اداری

به منظور مقابله با فساد روش هایی معرفی شده که هر یک برخاسته از رویکردهای نظری است، که در ذیل به آن ها اشاره می شود. نکته مهم در همه رویکردها یافتن سیاست مناسب ضد فساد است. رویکردهای سیاست ضد فساد را به پنج گروه می توان تقسیم کرد:

۱. رویکرد کنترل اجرایی و قضایی

در این رویکرد فساد به نسبت ساده و نوعی رشوه‌خواری در نظر گرفته می‌شود و کارکنان دولتی و سیاستگذاران به عنوان افراد در جستجوی فرصت برای فساد دیده می‌شوند. سیاست ضدفساد در این رویکرد شامل ایجاد و تقویت قوانین قضایی (جنایی) مؤثر و ایجاد نظام کنترلی مؤثر در دولت است. (هاشمی، پورامین، ۱۳۹۰، ۵۸)

۲. رویکرد دولت کوچک

این رویکرد در مفروضات رویکرد بالا سهیم است. در حالی که رویکرد کنترل اجرایی و قضایی به دنبال کاهش فساد و با استفاده از ابزارهای اجرایی و قانونی است. این رویکرد بیان می‌کند که خود دولت یک مشکل است. طرفداران این دیدگاه سیاست ضدفساد را متشکل از سیاست‌هایی برای کاهش نقش دولت و قوانین می‌دانند.

۳. رویکرد اقتصادی-سیاسی

در این رویکرد فرض می‌شود که فساد ناشی از ناتوانی مدیران در نظارت مؤثر بر مرئوسین است. به هر حال طرفداران این دیدگاه تنها بر اندازه دولت متمرکز نشده‌اند بلکه بر شکل‌دهی مجدد برنامه‌های دولت برای افزایش شفافیت و پاسخگویی و کاهش مشکلات رئیس-مرئوس متمرکز شده‌اند. در این رویکرد برای مبارزه با فساد تنها نباید با فساد مبارزه کرد، بلکه باید ثبات اقتصادی که در آن اتفاق می‌افتد را دنبال کرد.

۴. راهبردهای چند جهته (رویکرد سیستم سالم)

تحقیقات نشان می‌دهد که بسیاری از برنامه‌های ضدفساد در جهت شکل‌دهی مجدد مدیریت مالی و دولتی بوده است، در صورتی که ریشه‌های فساد اداری گسترده است و باید برای مبارزه با آن راهبردهای چند جهته را در نظر گرفت. اهداف این رویکرد شامل افزایش ظرفیت دولت و مدیریت بخش دولتی، تقویت پاسخگویی سیاسی، توانمندسازی جامعه مدنی و افزایش رقابت اقتصادی می‌شود. (قلی پور، نیک، رفتار، ۱۳۸۵، ۶۳)

۵. رویکرد مبتنی بر بی‌عیبی (سلامت) دولت

رویکردهای بیان شده برای نظام‌های ضد فساد تمایل به قبول این فرض داشتند که کارکنان دولت به صورت ذاتی به دنبال سودا در رویکرد مبتنی بر سلامت، دولت تمایل به ایجاد سلامت در ساختار دولت دارد. بر مبنای این پیش‌فرض کارکنان دولت می‌توانند انگیزه مثبت برای رفتار سالم و انگیزه منفی برای جلوگیری از رفتارهای مفسدانه داشته باشند.

اقدامات انجام شده برای پیشگیری و مبارزه با فساد اداری در ایران

برای حل معضل فساد اداری در ایران در وهله قبل از آن پیشگیری از بروز فساد اداری راه حل‌های متنوعی وجود دارند که به برخی از آنها اشاره خواهیم کرد. در سیاست‌های کلی نظام اداری که توسط مقام معظم رهبری مورخ ۱۳۸۹/۱/۳۱ ابلاغ شده راه‌های جامع و مانعی برای مبارزه با فساد اداری و حفظ سلامت اداری ارائه گردیده است. اشاره به مواردی از قبیل:

- نهادینه سازی فرهنگ سازمانی مبتنی بر ارزش‌های اسلامی و کرامت انسانی و ارج نهادن به سرمایه‌های انسانی و اجتماعی
- عدالت محوری در جذب تداوم خدمت و ارتقای منابع انسانی
- دانش‌گرایی و شایسته‌سالاری مبتنی بر اخلاق اسلامی در نصب و ارتقای مدیران
- ایجاد زمینه رشد معنوی منابع انسانی و بهینه‌سازی و ارتقای سطح دانش تخصص و مهارت‌های آنان
- رعایت عدالت در نظام پرداخت و جبران خدمات
- زمینه‌سازی جذب و نگهداری نیروهای متخصص در استان‌های کمتر توسعه یافته و مناطق محروم
- چابک‌سازی متناسب‌سازی و منطقی‌سازی ساختار تشکیلات نظام اداری در جهت تحقق اهداف چشم‌انداز.
- انعطاف‌پذیری و عدم تمرکز اداری و سازمانی با رویکرد افزایش اثربخشی سرعت و کیفیت خدمات کشوری
- توسعه نظام اداری الکترونیک و فراهم آوردن الزامات آن به منظور ارائه مطلوب خدمات عمومی

- قانونگرایی اشاعه فرهنگ مسولیت پذیری اداری و اجتماعی
- نهادینه سازی وجدان کاری انضباط اجتماعی فرهنگ خودکنترلی
- تنظیم روابط و مناسبات اداری براساس امنیت روانی اجتماعی اقتصادی بهداشتی فرهنگی
- ارتقای سلامت نظام اداری و رشد ارزشهای اخلاقی در آن از طریق اصلاح فرآیندهای قانونی و اداری
- کارآمدسازی و هماهنگی ساختارها و شیوه های نظارت و کنترل در نظام اداری و یکپارچه سازی اطلاعات.
- لایحه اصلاح قانون استخدام کشوری با رویکرد تأثیر سلامت اداری
- شفاف سازی قوانین و مقررات
- برخورد به موقع و قاطع با عوامل ناهنجاری
- اصلاح فرایندهای سازمانی و استقرار سیستم مدیریت کیفیت در سازمان.
- افزایش سطح آگاهی های مشتریان در خصوص قوانین و مقررات.
- کم کردن مراحل انجام کار و تسریع در پاسخگویی.
- دربرنامه ارتقاء سلامت نظام اداری و مقابله با فساد در بحث پیشگیری تدابیری اندیشیده شده است که خلاصه ای از آن به شرح ذیل است:
- قانون تجاری در جهت اصلاح وظیفه نظارتی مجامع عمومی شرکت ها و هیات میران
- قانون محاسبات عمومی کشور در جهت اصلاح تعریف شرکت های دولتی و دایره مشمول آن ها ونحوه انجام معاملات .
- قوانین مربوط به بازار سرمایه در جهت ممنوعیت استفاده از اطلاعات قبل از انتشار عمومی آن و ممنوعیت معاملات کارگزاران و کارمندان بورس .
- قانونی راجع به منبع مداخله وزراء و نمایندگان مجلس و کارمندان در معاملات دولتی و کشوری؛ (مصوب ۱۳۷۷)
- قانون تشدید مجازات ارتشاء، اختلاس و کلاهبرداری (مصوب ۱۳۶۷) ؛
- لایحه تشدید مجازات سوء استفاده کننده گان از اصلاحات منتشر شده و نیز افشای غیر قانونی اطلاعات اشخاص؛
- لایحه زد انحصار و رانت خواری ؛
- لایحه ممنوعیت اریه گزارش ناقص یا غیر واقعی به دستگاه ها و واحد های نظارتی و بازرسی مدیران عالی نظام ؛
- لایحه معاضدت قضایی در زمینه تبادل اطلاعات مالیاتی و گمرکی ؛
- لایحه هدف مند کردن یارانه ها با تأکید بر شفافیت آنها ؛
- لایحه خصوصی سازی ؛
- لایحه ضد فساد ؛
- لایحه اصلاح قانون استخدام کشوری با رویکرد تأثیر سلامت اداری "

نتیجه گیری

پدیده ی فساد یکی از مواردی است که در میان مدت و دراز مدت سبب نارضایتی های مردمی و آسیب های جدی بر پیکره ی نظام سیاسی می گردد. بدین سان مبارزه با آن و مهمتر از آن فساد اداری در ساختار اداری که متولی اجرائیات نظام است خود به عنوان یک ضرورت قابل توجه است. تجربه ایران در مبارزه با فساد و وضعیت موجود کشورمان، نشان می دهد که به منظور مقابله با فساد ضمن آن که همه سازمان ها باید بسیج شوند، نیازمند اصلاح ساختار و نظام های موجود است. برای این منظور باید در ابعاد اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و مدیریتی وزیر ساخت های آن اصلاحاتی انجام داد. در صورت اصلاح زیرساخت ها، می توان امیدوار بود که با عوامل شکل دهنده فساد، مبارزه شده است. دیوان محاسبات کشوری، دیوان عدالت اداری سازمان های بازرسی کل کشور و سازمان های حسابرسی به همراه وزارت اطلاعات، پنج سازمانی هستند که در نظام جمهوری اسلامی ایران مسئولیت مقابله با فساد اداری را بر عهده دارند. وجود این تعداد سازمان های نظارتی نشان دهنده ی اهمیت موضوع

مقابله با فساد در نظام جمهوری اسلامی است. اما آمار سازمان شفافیت جهانی و آمار و ارقام رسمی مراکز و نهاد های مشابه در کنار اقدامات جدی و پیگیری های صورت گرفته همه نشان از این دارند که هنوز چندان که شاید و باید در این راه موفق نبوده ایم. مسایل فرهنگی نظیر فقدان پای بندی به اصول اخلاقی و وجدان کاری حس مسئولیت پذیری و مسائل سازمانی از این قبیل کوتاهی در عدالت محوری در استخدام منصفانه نبودن پرداخت ها و ارتقاء سازمانی و عدم استقرار سازوکار مناسب برای کنترل و خود کنترلی و بی توجهی به اهمیت پاسخ گویی مسولین سازمان ها در مقابله با فساد لازم است در وهله اول قوانین و مقررات مالی، اداری و غیره با دید پیشگیرانه و سپس با نگاه مبارزه مورد اصلاح و باز بینی قرار گرفته و فرایند های انجام امور به شکل جامع، شفاف و ساده تدوین و ابلاغ شود.

منابع

- آقابخشی، ع (۱۳۶۶) "فرهنگ علوم سیاسی"، تهران، انتشارات پگاه.
- آقای، ت (۱۳۸۰) همشهری، سال ۹، ش ۲۳۸۱، ۳ فروردین .
- جعفری، ا (۱۳۸۲) "ساختار ناکارآمدی ساختار اداری ایران (ریاست و مدیریت)" تهران، نقش گستر.
- حبیبی، ن (۱۳۷۵) "فساد اداری، عوامل موثر و روش های مبارزه، تهران"، موسسه فرهنگی انتشاراتی وثقی.
- ربیعی، ع (۱۳۸۷) "زنده باد فساد: جامعه شناسی سیاسی فساد در دولت های جهان سوم" تهران، انتشارات موسسه تحقیقات و توسعه علوم انسانی.
- زاهدی، ش (۱۳۷۵) "نگرشی بر فساد و آثار آن"، دانش مدیریت، دوره اول، شماره ۲، ۲۳۴-۲۳۴، بهار.
- فرامرزی، د، بلالی، ا (۱۳۸۰) "بررسی نظری مسأله فساد اداری"، مجله حقوقی دادگستری، شماره ۳۷، ۳۷-۸، زمستان.
- قلی پور، ر، نیک رفتار، ط (۱۳۸۵) "فساد اداری و راه کارهای مناسب برای مبارزه با آن"، تهران، نشریه مجلس و پژوهش، شماره ۵۳، ۵۴-۳۳، زمستان.
- مایورو، پ (۱۳۷۷) "فساد"، ترجمه عزیز کیاوند، اطلاعات سیاسی - اقتصادی س ۱۳، ش ۱۰۲، ۱۵۱-۱۴۶، مهر و آبان .
- منتی نژاد، ص (۱۳۸۸) "آسیب شناسی قوانین و مقررات ناظر به مقابله با فساد در ایران با تاکید بر ضرورت ها جرم نگاری" فصلنامه دانش حسابرسی، سال نهم شماره ۳۰، ۳۹-۲۸، پائیز.
- مشفق، م ع (۱۳۸۹) "فساد اداری، آسیب شناسی اجتماعی فساد اداری و اقتصادی در ایران" در "فساد اداری زمینه ها و راهبردها" (شماره ۵۲)، مرکز تحقیقات استراتژیک، معاونت پژوهشهای فرهنگی و اجتماعی گروه پژوهش های اجتماعی، ۱۷۲-۱۴۵، تیر.
- مدنی، ج (۱۳۷۰) "مبانی و کلیات حقوق"، تهران، نشر همراه.
- منصور نژاد، م (۱۳۸۴) "بررسی تاثیر فساد اداری بر امنیت اجتماعی"، تهران، مجله توسعه مدیریت، شماره ۶۶، ۱۷-۷، اردیبهشت و خرداد.
- نجاری، ر (۱۳۷۸) "علل تخلفات اداری و چگونگی پیشگیری از آنها"، همایش نظام اداری و توسعه سازمان امور اداری و استخدامی، تهران ۱۷ و ۱۸، ۶۱-۷۳، مرداد.
- هاشمی، س ح، پور امین زاد، س (مهر ۱۳۹۰) چالش های فراروی توسعه منابع انسانی و راهکارهایی برای رفع آن، کار و جامعه، شماره ۱۳۶